

edifici on troben els cinc muigs; i casa *foganya* és l'edifici principal d'aquell mas. En el *Spill* del V. de Castellbò (a. 1518): «J. de Bernatxo fa un dinar per la casa *foganya*», doc. de la vall d'Assua (f^o 115r); i en forma llatinitzant *casa fogànea* en un doc. del S. XIV (AlcM).

L'existència d'un verb *fogar* derivat de *foc* no està pas provada: AlcM hi barreja un hapax fundat només en un escriptor recent i de dubtosa autoritat, que posa com a § 1, i com a § 2 i § 3 unes variants de *ofegar* (< OFFŪCARE, sense cap relació amb *foc*), totes hapax, i la primera probablement falsa anàlisi *se'n foga* en lloc del correcte *s'enfoga = s'ofega*.

Fogar m. 'lloc on es fa foc', 'llar' [Belv. i Lab. 1839, com a «ant.»; escr. Renaix. des de Llorente i Joan Alcover];⁶ en lloc d'això a l'alt Pallars diuen *lo fogal* (Farrera, i els tres pobles de Cardós, 1933-34, també Aneu), d'on probablement *arbre afogalat*, *CostManc.* I, s. v.; *fogaret* (Ruyra),⁷ i d'aquest o de *foguerada* deuen derivar els tres derivats locals, pronunciats (en lloc de *fogaredal*, etc.) *fogardal* (i *focardal*), *fogardera*, *fogardina*, que AlcM localitza a Tortosa i algun altre poble del Migjorn del Princ. De *fogar* deriva *fogaril*, que en català és propi d'algunes zones de l'extrem O. o NO., segons AlcM en tres localitats de Ribag. i Llitera, i a Guardamar; també Benasc («se amorte el foc del *fogaril*», Ferraz, 62), Mondòver;⁸ amb -ll secundària *fugaril* a les portes d'Andorra (Arcavell, 1936), pron. *fogeril* 'llar' a Alginet,⁹ i també AlcM troba aquesta forma secundària (deguda a contaminació de *foguera* i preferida a tort per AlcM) a Gandesa, Tortosa i alguna localitat valenciana. És continuació de l'àrea del cast. oriental *fogaril* (arag., and. or., murc.), per al qual veg. DCEC, FUEGO, notes 2 i 3.

Fogall (mal documentat, sols DOrt., AlcM); *fogallejar* i *fogalleig* semblen més fiables (DFa.), però tampoc hi comptem amb seguretat (tots ells estranys encara al Lab.). *Fogueri* 'polvorí' [Lab. 1839; DBal.].

Fogàs (AlcM); res a veure hi té el nom dels pobles *Fogars*, que vénen de *folgars* FILICARES.

Fogata, pres del castellà *fogata* [1646], en català solament en tenim dades recents i valencianes¹⁰ (ben poc valor té la de Mossèn A. Griera, BDC xx, 263, atribuïda a Mallorca, on solament consta com a terme d'artilleria, *Damen.*, doncs castellanisme, i potser malentès d'això). No ve de *fogata* sinó de *foc*, amb sufix -ater l'adjectiu *fogater*, -era (substantivat a Cadaqués), ni un verb emp. *foguetejar*, que també és deriv. dir. de *foc*, per més que AlcM el grafii a tort *fogatejar*.

Fogatge 'impost sobre el nombre de focs' [1314], 'llista dels llocs que el paguen';¹¹ *fogatjar*, *fogatjament*.

Fogó [1403, DAG.; 1410, AlcM] i en un exempli aproximadament coetani: «miracle --- de un hom qui menyspreà la cendra, que la santa Sgleya dóna en lo primer dimecres de quaresma, segons recompte Cesàrius --- dos hòmens --- lo dimecres --- stigueren bevent --- e dix la un: bé havem vuy dejunat! --- e l'altre scarnint de la cendra, dix: asseu-te, e jo dart'e cendra; e tentost pres de la cendra del fogó, e

mès-se'n sobre lo seu cap; e tentost, per son peccat --- li entrà tant de pols e de cendra en la boca, que de continent l'aucís» (*Recull Ag.*, § 121, I, 115); on sembla tractar-se, doncs, del *fogó* que defineix DFa.: «fogar, --- a les cuines --- amb un forat lateral per a --- treure la cendra ---». Mot comú amb el cast. *fogón*, però aquest és suspecte de ser manlleu antic del català per les raons indicades en el DECH (FUEGO, II, 968b44 ss.), en particular el fet que en castellà no es documenta fins a la fi del S. XVI, de primer com a terme nàutic i allí el terme que tradueix normalment el nostre mot és *hornillo*; id. port. *fogão*, i fora d'això no es troba més que en l'oc. modern transrodonès *fougoun* (FEW III, 652a§5); tanmateix sembla que el bereb. *θafkunt*, pl. *θifukān*, «fourneau» ('al. *herd'*), hagi de venir d'un *FOCONE del ll. vg. (Schuchardt, *Rom. Lehnw. Berb.*, 54, aplaudit per Jud, *Rom.* XLV, 273); observem també que avui els valencians reemplacen el *fogó* del cat. central en part de les accs. (no totes, com ja es desprén d'Escrig, 1851, s. v. *fogó* i *foguer*) per *foguer* (Renat, «El Camí», 14-iv-1934).

La frase estereotipada *eixir-se de fogó* 'perdre els estreps portat per l'ira' [Belv., EmVilanova]; *sortir de fogó*, DBal., també *saltar de fogó* (NOLLER) i particularment *treure de fogó* (= *treure o sortir de polleguera*) «voltar a una persona honrada y provocar-la, perquè un dia 's surti de fogó y que comensi a distribuir tandes de revessos», Vilanova (*Entre Fam.*, 103).

DERIV.: *Fogona*. *Fogonada*; *fogonadura*, *fogoner* [1628] o *fogonaire*; *fogonejar*; *fogonera* (aquest no és clar si ve de *fogó*, o directament de *foc*, amb un significat etimològic com el d'*espillera*); *fogonista* [NOLLER, DBal., AlcM]; *fogonet*=cast. *anaje* (DBal.). *Enfogonament*. *Enfogonadura*.

Fogoneu: «ràim autòcton de les Balears de --- grans negres i apinyats, no gaire grossos» ([DAG.]; diu AlcM que és derivat de *fogó*, idea donada sense raons, i extravagant, tant des del punt de vista semàntic¹² com tenint en compte que no s'explicaria el sufix, no català.¹³ Les aparences són que no té res a veure etimològicament amb *foc* i menys amb *fogó*. Com que -eu té aire occità, i més tractant-se de ràim, atès l'occitanisme del sufix -eu, potser és derivat provençal (-eu, sufix diminutiu normal allí, de -ELLUM) de *favoun* 'tavella de mongeta o de fava', bearn. *babou* «haricot», «grain de la vesce»; **favonèu* passaria a **fagoneu* > *fogoneu* (recordem FAVONEUS > *fogony*, VALLIS FECUNDA > *Vallfagona* > *Vallfogona*); *favoun* es troba avui al Roergue, Tarn, Provença i Bearn (TdF, REW III, 340a41-43 i 339b2f.). També és cas paral·lel, però sense res a veure amb *fogó*, el NL *Fogonella*, prop de Camprodon, < FECUNDELLA segons els docs. antics. *Fogós* (DTO. 1647: *Fogó* o *calorós*: aecustusus); Lacav.: «--- iracundus --- ardens --- vehemens, violentus, impotens, -entissimus ---»; *cavall fogós*): «Alcides --- se penja a una palmera que Gerió li allarga / ---/ per dar primer a Hesperis socors, al arrapar-s'hi, / del dors atlètic d'Hèrcules la pren, y a recu-